

V

KARDINALIJOJE²²

ytas mieste visų pirma yra judėjimo ir gyvybės valandos. Vos nubudę visi yra veikliausi, blaiviausi, visi juda, eina, gyvena, džiaugiasi. Vos rytuose pradėjo švisti, Vilnius jau lėtai budo iš miego; pirmiausia atsiliepė rytinių pamaldų kvietęs nedidelis Bernardinų bažnyčios varpas, paskui kitame gale – pranciškonų, po jo kitų vienuolynų varpų choras. Gatves užpildė prekeivės, su malkomis, šienų, maistu atvykstantys kaimiečiai. Darėsi vis judriau ir triukšmingiau. Pieno pardavėjos kelioms valandoms įrenginėjo prekyvietes, atsidarinėjo vyninės ir pigios valgyklos, iš kaminų į dangų kilo dūmų kamuoliai. Prie rotušės daugėjo žydų, pirkliai su kailiniais bekešais šnabždėdami poterius traukė atidaryti parduotuvių; senos matronos su juodais aksominiais kykais, pakišusios didžiules maldaknyges po pažastimi, vilkosi į bažnyčias, paslėpusios rankas lapenų ar lūšenų movose. Didžiausias sujudimas pas barzdaskučius ir kirpyklose, pas juos perpildyta; prieš beveik kiekvieną langą, pažymėtą žalvario lėkštele, matydavai veidą, padengtą muilo putomis, iš po kurių į šonus stirk sodavo ūsai.

Šen bei ten per miestą slinko žydės, apsigaubusios baltais ilgais, žeme besivelkančiais apdangalais. Atsidarinėjo namų,

²² Kardinalija vadintas pastatas Vilniuje, Pilies gatvėje kampe su Šv. Jono gatve, buvę Radvilų rūmai.

rūmų vartai ir varteliai, atsivėrė durys bažnyčių, kurių prieančiuose ir priemenėse taisėsi kol kas dar tyliai poteriaujantys elgetos.

Einant pilies link, netoli Šv. Jono bažnyčios esančiuose Radvilų rūmuose irgi visi jau nubudo; tarnai ir nešikai traukė į miestą, dvariškiai bėgiojo prie vartų, haidukai vaivados spalvų mundurais su ginklais stėjo kieme sargybon. Vaivados namus galima buvo atpažinti iš jų prabangos ir minios, kuri rinkosi su įvairiais reikalais ir prašėsi įleidžiama.

Radvilų rūmus sudarė keli atskiri kardinolo Radvilos namai. Tuo metu, kai rutuliojasi mūsų istorija, jis trečią ar ketvirtą kartą ruošėsi keliauti į Romą, o kadangi negyveno Vilniuje nuo tada, kai buvo paimtas į Krokuvos vyskupiją, savo rūmus perleido vaivada. Tie rūmai iš išorės nebuvo taisyklingi ir dailūs. Bet kažkoks jų didingumas vertė susimąstyti, o švara aplink juos, tais laikais buvusi didele retenybe, rodė, kad gyvena didelis ponas, nes prieš rūmus nebuvo tokių krūvų šiukšlių, kokios stūksojo visai netoli, prie miestiečių namų, kur alkani valkataujantys šunys ieškojo ko nors pasisotinimui.

Dalyje rūmų aukšto su langais į nedidelę aikštę priešais Šv. Jono bažnyčią ir kitą dalį į Pilies gatvę buvo Vilniaus vaivados ir jo sūnaus Jonušo butai. Ponios vaivadienės, jo ketvirtosios žmonos, nei nieko daugiau iš jo vaikų tuomet Vilniuje nebuvo.

Jau užsiminėme apie vaivadą ir jo charakterį. Tai buvo išdidus turtingas didikas, buvęs opozicijoje karaliui, vadovavęs reformatams, graikų apeigų sąjungininkams; pavydėjęs karališkų malonių, besiliejusią katalikams, turėjęs didelį autoritetą tarp savo šalininkų, reikalais ir vedybiniais ryšiais susisaisčius su kunigaikščiais Ostrogiškiais ir kitais iš Rusios, ir šeimyninėmis sąjungomis su garsiuoju Leonu Sapiega bei Zamoiskiu. Jis atrodė buvęs Lietuvos galingųjų galva ir reprezentantas tos klasės, kuri matydama karaliaus nepalankumą jiems, o valdovo palankumą Chodkevičiams ir katalikams, nutarė savimi pasirūpinti patys. Tokios pažiūros buvo įdiegtos ir kunigaikščio sūnui Jonušui, vėliau taip nelaimingai išgarsėjusiam maištu (rokošu) – jam jau

buvo įskiepytas didžiausias priešiškus Chodkevičių giminei (kas neva ir buvo esminė maišto priežastis), neapykanta katalikams, vyraujančios religijos niekinimas, noras juos pažeminti, keršyti.

Kunigaikštis Jonušas ką tik nubudo ir, pašokęs nuo minkštais kailiais iškloto (kaip tada buvo įprasta) guolio, pašaukė tarnus. Menė, kurioje tai vyko, buvo erdvi, skliautuota, su langais į Šv. Jono bažnyčią, daugiausia išpuošta gobelenais.

Šen bei ten kaboję brangūs ginklai, stovėjo žvilgantys šarvai, lyg ką tik buvę ginklininko rankose. Kunigaikščio galvūgalyje stovėjo auksuotas sidabrinis ašotėlis, dubuo ir puodukas.

Vos iš guolio išsiritę ir akis prasitrynę jaunuolis suplojo delnais tarnams ir treptelėjo koja į grindis. Durys atsidarė, ant jų užkabinta gelumbė prasiskleidė, įėjo du liokajai Radvilų spalvų apdarais, nešdami šalto vandens nusiprausti ir dailių rankšluostį. Kunigaikštis tylėdamas apsiliejo šaltu vandeniu ir nusišluostė, o savo gražius juodus plaukus, kuriuos tada nešiojo ilgus, sušukavo. Tą dieną jų negarbanojo, tik perliejo šaltu vandeniu ir kiek priglostė delnu. Paskui pataisė jaunus ūsus, apsirengė nebrangius, bet elegantiškus, nes pasiūtus iš puikiausios gelumbės ir atlaso, juodus drabužius, apsiavė gražios geltonos ožkenos batus, įsisegė sagę su juodai aptaisytu brangakmeniu, susijusė auksu atautu persišku diržu. Po to paklausė:

– Ar ponas vaivada jau nubudo?

– Taip, šviesusis kunigaikšti, – atsakė liokajus, – prieš valandėlę pas jį įleido reformatų ministrą.

– Patiekite man viralo, pakvieskite Tomilą Tomilovičių.

Liokajai išėjo, kunigaikštis po akimirkos priėjo prie lango į bažnyčios pusę, ir pamatęs ten traukiančius tikinčiuosius piktai sumurmėjo:

– Visada turiu matyti tuos pagoniškus papistus²³!

Atsigręžė ir atsėdė už marmurinio stalelio pasiremdamas

23 Reformatai taip vadindavo vyskupo šalininkus katalikus, žodis kildinamas iš žodžio popiežius (*papa*).

alkūnėmis, sukdamas ūsą. Kažkokia mintis atkakliai klydinėjo jo galvoje, versdama rūsčiai suraukti kakta.

Tarnas įnešė sidabrinį dubenėlį viralo ant sidabrinio padėklo, o paskui jį įėjo augalotas jaunojo kunigaikščio patikėtinis Tomila Tomilovičius, kitų dvariškių pravardžiuojamas Vėzdu, nes iš tikrųjų buvo tiesus kaip ažuoliuko kamienas ir iš pažiūros net atrodė kaip tas medis, ištvermingas ir tvirtas.

Tarnai išėjo, kunigaikštis pastūmė nuo savęs viralą ir greitai prabilo į atvykėlį:

– Ką nuveikei, Tomila? Ką matei? Ką girdėjai? Sakyk!

– Visą naktį sugaišau, šviesusis pone kunigaikšti, vaikščiodamas palei Chodkevičių rūmus, kuriuose vyko kažin koks judėjimas ir neramumas.

– Kas tai buvo? Su kuo nors mateisi?

– Naktį atvyko du būreliai žmonių.

– Du? Ar dideli?

– Po kelis žmones.

– Kas jie tokie? Sužinojai?

– Nebūčiau galėjęs sužinoti, nes prasigauti į rūmus nebuvo galimybės, – pasakė Tomila, – bet, laimė, kažkas jau vėlai naktį išsiuntė dvariškį vyno ir jį iškamantinėjau.

– Ką sužinojai?

– Iš esmės nieko svarbaus, – atsakė Tomila, – tik tiek, kad atvyko ponas Barbjė, kažkoks prancūzas, kuris, kaip šiandien sužinojau, sako, karo žygiuose tarnavo statant įtvirtinimus ir stovyklas, ir kitas, ponas Stanislovas iš užsienio, seniūno globotinis, kuris buvo išsiųstas mokytis karybos meno.

– Jau ruošiasi įtvirtinti rūmus! – sušuko kunigaikštis Jonušas, – bet praris velnią papistai, prakeikti lojalistai! Jeigu net būtų aukšti kaip jų bažnyčių bokštai, vis tiek pasieksime, net jei tektų sugriauti miestą, – ir tvojęs kumščiu į stalą, kad net viralo puodukas nuvirto, kunigaikštis Jonušas atsistojo.

– Kas daugiau? Nebandei papirkti to dvariškio?

– Nugirdėm jį vakar su ponu Adomu, ir dar šiandien pakviečiau išgerti vyno, gal iš jo ką išpešiu.

– Mėgink sužinoti, – tarė kunigaikštis Jonušas, – ar per jį negalima būtų patekti į Chodkevičių rūmus pas kunigaikštystę.

– Man atrodo, kad bus galima, – pasakė Tomila, – bet dar nesu tikras.

– Jeigu tau pavyktų, patirtum mano malonę.

– Kai ką pradėjau, tik nežinau, ar mano poelgį pagirsite, šviesusis pone kunigaikšti.

– Ką ten iškrėtei?

– Vakar nugirdęs dvariškį ištraukiau iš jo kišenės Chodkevičių rūmų vartelių į Pilies gatvę raktą ir atspaudžiau jį ant vaško. Gali praversti.

– Gerai pasielgei, gerai pasielgei! – sušuko kunigaikštis Jonušas. – Su jais visi būdai geri; kaip jie kovoja, taip ir mes. Liepk pagaminti tokį raktą, rytoj duosi jį man. Eik, nenuleisk akių nuo Chodkevičių rūmų, kad žinotum viską, kas tik ten vyks.

Tomila žemai nusilenkė ir išėjo. Kunigaikštis čiupo kardą, prisegė jį prie šono, paskui užsivožė kepurę su plunksna prie vienos ausies ir patraukė koridoriais, vedančiais į tėvo menes. Toje rūmų pusėje prie žalia gelumbe užtrauktų durų mirtinoje tyloje stovėjo didelis būrys tarnų, dvariškių ir liokajų, husarų. Išvydę kunigaikštį Jonušą, sėdėję atsistojo – kunigaikštis užėjo už uždangos ir pasibeldė į tėvo duris. Iš vidaus pasigirdo balsas:

– Kas?

– Janusius, – nuskambėjo atsakymas.

– Įeik. – Į tuos žodžius kunigaikštis atvėrė duris ir įėjo į didelį prabangų kambarį, panašų į mūsų jau aprašytą, bet dar ištaigingesnį. Jo grindys buvo užtiestos persišku kilimu, sienos išmuštos gobelenais, suolus aplinkui ir kėdes dengė purpurinis aksoimas su auksaspalviais kutais. Čia ant sienų buvo mažiau ginklų, bet prie lango stovintis didelis stalas buvo apkrautas daugybe knygų ir šūsnimis dokumentų. Taip pat ant jo stovėjo didelis auksuotas laikrodys.

Kunigaikštis vaivada sėdėjo ant krėslo aksomo apdarais, su aukso grandine ant kaklo, be diržo. Jo veidas buvo rūstus, blyškus, labai išraiškingos akys buvo juodos, juodi buvo ir žemyn

svirė ūsai, juoda ir giminės puošmena barzda. Jo veide atsispindėjo narsa, pasitikėjimas savo jėgomis, kažin kokia panieka ir puikybė, nevaržoma jokio švelnesnio jausmo. Kai įėjo sūnus, veidas kiek pragiedrėjo. Ištiesė jam ranką pabučiavimui, ją kunigaikštis Jonušas palietė lūpomis ir tylėdamas atsistojo už tėvo krėslo.

– Kas naujo, tamsta kunigaikšti? – paklausė tėvas (visada jį šitaip tituluodavo).

– Nieko arba beveik nieko.

– O aš turiu naujieną, – tarė vaivada, rodydamas į dokumentus.

– Ar galiu paklausti jūsų prakilnybės kunigaikščio, mano maloningojo tėvo, kokių?

– Gavau atsakymą ponų senatorių, kurių prašiau tarpininkauti tarp tų papistų, favoritų ir mūsų dėl tavo pastangų gauti kunigaikštystę Sofiją, prie kurios, sulaužę visus savo švenčiausius pažadus ir užrašymus, jie tamstai jau neleidžia priėti. Visi, kurių klausiau, pažadėjo susirinkti pas mane ir ketina nuvykti pas kaštelioną ir prašyti, veikia nurodyti, kad jis privalo pakeisti savo negarbingą elgesį. O jeigu nori karo – bus karas ir, dėl Dievo meilės, žiaurus karas, – pridūrė vaivada iširdęs, – bus karas, po kurio Chodkevičių nė kvapo neliks! Ką tamsta į tai? – paklausė, kreipdamasis į sūnų.

– Bučiuoju savo kunigaikščio, savo valdovo ir tėvo rankas už jūsų rūpestingumą ir nuolankiai dėkoju už naują malonę.

– Man atrodo, – pridūrė vaivada, – kad kai mano žentas kancleris (Leonas Sapiega), ponai Smolensko vaivada, Mozyriaus seniūnas, Žemaitijos kaštelionas, Krokuvos kaštelionas ir kiti ponai senatoriai išdėstys argumentus kaštelionui, jis turėtų suvokti, kad klausydamas savo pienburnių sūnėnų, tų jėzuitų pakalikų, elgiasi blogai, daro sau žalą ir gėdą. Nes manęs juk neįveiks, net jeigu jam padėtų dar antra tiek jėzuitų ir du nebyliai karaliukai, kai visa šalis Radvilos pusėje!

– Sužinojau, – tarė kunigaikštis Jonušas, – kad Chodkevičiai jau pasikvietė iš užsienio karo mokslą išmanančių žmonių savo rūmams įtvirtinti. Kaip tik vakar atvyko.